

Отже, культура спілкування – один із найважливіших компонентів загальної культури. Культура спілкування включає в себе культуру мовлення та мовленнєвий етикет. Культура спілкування є наукою і мистецтвом, цінністю і творчістю. Шлях до підвищення рівня культури спілкування – взаємодія з людьми на основі гуманістичної етики, самоосвіта і самовдосконалення.

Література

1. Білоус М. П. Мовленнєвий етикет українського народу / Михайло Білоус. Мова і духовність нації: Тези доп. регіон. наук. конференції. – Львів, 1989. – С. 99.
2. Грехнев В. С. Культура педагогического общения/ В.С. Грехнев. – М., 1990. – 18 с.
3. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування: Навчальний посібник/ Зоряна Мацюк, Ніна Станкевич. – К.: Каравела, 2006. – 352 с.
4. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика/ Марія Іванівна Пентилюк. – К.: Вежа, 1994. – 240 с.
5. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування.: Навчальний посібник/ Ярослав Радевич-Винницький – К., 2006. – 285 с.
6. Стахів М. Український комунікативний етикет/ Марія Стахів – К., 2008. – 247 с.
7. Чмут Т. К. Культура спілкування.: Навчальний посібник/ Т. К. Чмут. – Хмельницький., 1999. – 358 с.

Аннотація. В статті раскрыты правила этикетного общения учителя и сформулированы советы для усовершенствования культуры речи как составляющих культуры общения. Автором статьи аргументировано обосновано содержание таких речевых дефиниций, как культура речи и культура общения, а также исследована взаимосвязь этих явлений с речевым этикетом. Совершенное общение способно стать ключевым к успеху в обществе и на этапах достижения профессиональной карьеры, тогда как неправильность его является причиной многих конфликтов между людьми. Преодолеть преграды на пути к взаимопониманию и признанию помогает тщательное соблюдение правил лингвоэтикета. В статье доказано, что высокая языковая культура учителя – результат самосовершенствования и самообразования.

Ключевые слова: этикетное общение, культура речи, учитель.

Summary. In the article the rules of etiquette communication of teacher are exposed and advices are set forth for the improvement of culture of speech as constituents of culture of communication. Author of the article, as a culture of speech and culture of communication, and also intercommunication of these phenomena is investigational with speech etiquette. A perfect communication is able to become key to success in society and on the stages of achievement of professional career, while an error of him is reason of many conflicts between people. On a way to the mutual understanding and confession the careful observance of rules of etiquette language helps to overcome barriers. It is well-proven in the article, that a high language culture of teacher is a result of self-perfection and self-education.

Key words: etiquette communication, culture of speech, teacher.

Надійшла до редколегії 11.10.2011 р.

УДК 378.091.12

Рацул А. В.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНІСТІ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація: у статті розглядається питання формування професійної готовності майбутніх педагогів до застосування інформаційних технологій навчання при викладанні іноземних мов.

Ключові слова: готовність, діяльність, інформаційна компетентність.

Будь-яка наука стає самостійною тоді, коли вона має свій об'єкт, предмет, термінологію тощо. Чіткий та науково обґрунтований понятійний апарат є передумовою як для розвитку теоретичної, так й емпіричної бази. У зв'язку з цим для глибшого аналізу проблеми підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності необхідно визначити гносеологічні орієнтири: «готовність», «діяльність», «професійна діяльність», «педагогічна діяльність», «інформаційна діяльність», «компетенція», «інформаційна компетенція» та інші.

Відсутність у педагогів необхідної підготовки до роботи із засобами інформатизації освіти є основною причиною, що стримує їх ефективне використання у навчальному процесі. Тому формування професійної готовності майбутніх педагогів до застосування ІТ є одним із основних завдань, вирішення якого сприятиме педагогічно доцільному використанню їхніх можливостей для підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

У психолого-педагогічних дослідженнях проблемі теоретичних та методичних аспектів формування професійної готовності приділяється значна увага. Проблеми підготовки педагогічних кадрів розглянуті у працях Ф.М. Гоноволіна, Н.В. Кузьміної, В.О. Сластьоні-на, Р.І. Хмеліна, А.І. Щербакова та ін. Проблеми професійної підготовки студентів у процесі формування особистості майбутнього вчителя розглядалися у дослідженнях О.А. Абдуліної, А.І. Піскунова, І.П. Радченко, В.О. Сластьоніна, Л.Ф. Спіріна, І.В. Старкова.

Зупинимось на визначенні поняття «готовність».

У тлумачному словнику готовність описується як стан готового, тобто такого, що зробив необхідне приготування, підготувався до чогось, висловлює згоду, схильність чи виявляє бажання зробити що-

небудь [1, 194]. Походження поняття професійної готовності тісно пов'язане з психологічним терміном «психологічна готовність». Це поняття з'явилося ще на початку ХХ століття, але детальніше почало вивчатися, починаючи з 40-х років минулого віку, і спершу використовувалося у психології спорту і праці, пізніше, з розвитком техніки, в авіації та космонавтиці, у роботі операторів різних машин та обладнання, і, нарешті, в педагогіці. Багатьма дослідниками зазначалося, що людина, яка починає певну діяльність, не може одразу досягти високих результатів у відповідній галузі (М.Д. Верон, А.І. Павлов, Л.С. Осипов). Інші науковці досліджували поняття готовності через призму особистісно-діяльнісного підходу (С.І. Рубінштейн, Б.М. Теплов, К.К. Платонов).

Поняття професійної готовності пов'язується з психологічною установкою (Д.М. Узнадзе), із соціально фіксованою установкою, що характеризує суспільну поведінку особистості (Ф.В. Васін, Є.С. Кузьмін, В.А. Ядов), із підготовленістю (М.І. Дяченко, Л.А. Кандибович, В.А. Крутецький). Загалом, у працях зазначених авторів розкриваються теоретичні основи професійної готовності, що включає оволодіння знаннями, вміннями та навичками відповідно до профілю діяльності. Готовність до діяльності вони розглядають на особистісному та функціональному рівнях: як активний стан особистості, що викликає діяльність; наслідок діяльності; якість, що визначає установки на професійні ситуації та завдання; передумови до цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості, ефективності.

Благов М.Б. [2, 71] зазначає, що психологічна готовність має складну динамічну структуру, до якої входять інтелектуальні, емоційні, мотиваційні та вольові особливості психіки людини в їх співвідношенні із зовнішніми умовами та завданнями майбутньої діяльності. Показниками психологічної готовності є:

- усвідомлення мети, вирішення якої дозволяє виконати поставлені завдання;
- осмислення та оцінювання умов, в яких буде здійснюватися майбутня діяльність;
- визначення головних та допоміжних способів вирішення завдань;
- прогнозування прояву інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та вольових процесів оцінювання співвідношення своїх можливостей, рівня власних амбіцій та необхідності досягнення певного результату;
- мобілізація сил відповідно до умов та завдань, самонавіювання можливості досягнення мети.

У багатьох наукових дослідженнях вказується на особливу роль психологічного відношення до діяльності, що утворює своєрідне ядро готовності до здійснення цієї діяльності. До внутрішніх та зовнішніх факторів, що обумовлюють психологічну готовність до діяльності, відносять: зміст завдань, їх складність, новизну та творчий характер; обстановку діяльності, приклад поведінки оточуючих; особливості стимулювання дій та результатів; мотивацію, прагнення до досягнення того чи іншого результату; оцінювання вірогідності його досягнення; самооцінку власної підготовленості; особистий досвід щодо вирішення завдань підвищеної складності; вміння контролювати та регулювати рівень свого стану готовності; вміння самоналаштуватися, створювати оптимальні внутрішні умови для майбутньої діяльності.

Порівняльний аналіз згаданих наукових розвідок свідчить про певну повторюваність складових компонентів у структурі психологічної готовності людини до діяльності, проте вважаємо за доцільне орієнтуватися на результати дослідження останнього автора, зважаючи на їх повноту та деталізацію, що допоможуть у конкретизації визначення структури професійної готовності вчителя іноземних мов до застосування ІТ у майбутній діяльності.

Під час аналізу аспектів професійної готовності до використання ІТ у майбутній діяльності були враховані наукові висновки В.О. Сластьоніна, згідно з якими професійна готовність визначається як особливий психічний стан, як наявність у суб'єкта зразка структури певної діяльності та постійна спрямованість на її виконання [2]. Готовність до педагогічної діяльності у психолого-педагогічній літературі розглядається як складне структурне утворення, у центрі якого стоїть відношення до педагогічної праці як головного смислу життя; стійкі мотиви педагогічної діяльності; професійно значущі якості особистості, професійні знання та вміння.

Структуру педагогічної діяльності різні дослідники описують по-різному: створення конструктивної моделі діяльності та її функціонування (А.І. Щербаков, А.І. Кузьміна), сума конкретних даних про професію, що відображають зміст діяльності (В.О. Сластьонін). Однією з перших проаналізувала структуру діяльності Н.В. Кузьміна. Вона визначила структуру педагогічних умінь, що складається із підструктур діяльності, які включають такі компоненти: конструктивний, проєктивний, когнітивний, організаторський та комунікативний [3].

На основі запропонованої Н.В. Кузьміною структури професійної діяльності, Н.М. Діканська [4, 24] визначила зміст основних компонентів діяльності, що визначають найбільш успішну підготовку студентів педагогічного ВНЗ до застосування інформаційних технологій. Так, конструктивну компоненту, на думку вказаного автора, складає діяльність, пов'язана з підготовкою та плануванням уроків, позакласних заходів

в умовах застосування ІТ. Гностичний (або дослідницький) компонент діяльності педагога відображає діяльність по вивченню та аналізу можливостей сучасних ІТ, а також різних видів діяльності вчителя та учнів під час застосування ІТ. Комунікативний компонент передбачає діяльність в умовах навчального середовища, організованого мережею комплексу навчальної обчислювальної техніки чи в умовах застосування засобів телекомунікацій. Організаційний компонент складають дії, пов'язані з організацією навчально-виховного процесу: підготувати техніку до роботи, вміло використовувати її на різних етапах педагогічного процесу, інструктувати учнів під час роботи з комп'ютером, організувати самостійну, групову та індивідуальну роботу учнів за допомогою комп'ютера, контролювати та управляти навчально-виховним процесом за допомогою програмних засобів.

А.І. Міщенко у професійній готовності вчителя виділяє відносно самостійні мотиваційну, теоретичну і практичну готовності, а також креативність як здатність до продуктивної педагогічної творчості [5, 216]. Мотиваційна готовність проявляється в професійно-педагогічній спрямованості. Її складовими елементами, на думку вказаного автора, є когнітивний, ефективно-оцінювальний та конативний (поведінковий) компоненти, що мають свої критеріальні показники: знання, пізнавальний інтерес, особистісно значимий смисл здійснюваної діяльності. Теоретична готовність не зводиться лише до знань, вона проявляється через педагогічну діяльність, що базується на розвиненій психолого-педагогічній свідомості, що, у свою чергу, визначає спосіб педагогічного орієнтування та мислення. Критеріальними показниками теоретичної готовності, крім знань та їх особистісного смислу, є сформованість аналітичних, прогностичних та проєктивних умінь. Практична готовність проявляється через організаційні та комунікативні вміння. Готовність до продуктивної педагогічної творчості (креативність) виявляється на практиці через творче вирішення педагогічних завдань.

Підготовка студентів до застосування ІТ у професійно-педагогічній діяльності, результатом якої є готовність до даного виду професійної діяльності, здійснюється у процесі загальної професійної підготовки та має спільні з нею компоненти. В той же час, вона має свої специфічні особливості, обумовлені характером цієї педагогічної діяльності та вимогами до особистості, що здійснює цю діяльність. Таким чином, відповідно до провідних ідей особистісно-діяльнісної теорії (А.М. Леонтьєв, Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн), що є в нашому дослідженні методологічною основою виділення структури готовності майбутніх учителів іноземних мов до застосування ІТ у професійній діяльності, будемо розглядати дану структуру як сукупність чотирьох взаємопов'язаних компонентів, наповнених якісними характеристиками та показниками:

1) мотиваційного компонента, що виражає свідоме відношення педагога до застосування ІТ у навчанні іноземних мов;

2) змістового компонента, що поєднує сукупність знань вчителя про психолого-педагогічні та дидактичні особливості ІТ та специфіки їх застосування у формуванні іншомовних комунікативних умінь (говоріння, аудіювання, читання, письма) та мовних навичок (граматичних, лексичних, фонетичних, орфографічних) учнів на різних етапах навчання іноземної мови у загальноосвітній школі (початковому, середньому та старшому);

3) операційного компонента, що базується на комплексі умінь та навичок використання ІТ у структурі власне професійно-педагогічної діяльності (проведення уроку, організація навчального процесу з іноземної мови з використанням ІТ); 4) рефлексивного компонента, що характеризує пізнання та аналіз вчителем явищ своєї професійної діяльності з використанням ІТ.

Основою для виділення мотиваційного компонента послужило положення про те, що поведінковий, діяльнісний аспект позиції спонукається та регулюється мотиваційною основою особистості, яка виражає свідоме відношення до діяльності та визначає спрямованість особистості на певні об'єкти та способи взаємодії з ними. Мотивацією пояснюється вибір між різними можливими діями, між можливим змістом мислення, інтенсивність та наполегливість у здійсненні вибраної дії та досягнення її результатів.

Л.М. Захарова, уточнюючи види професійних мотивів учителя, з великої кількості факторів називає такі:

– матеріальні стимули: зовнішні стимули, що базуються на матеріальній винагороді за ті чи інші елементи педагогічної діяльності;

– спонукання, пов'язані зі самоствердженням: мотиви зовнішнього самоствердження вчителя, самоствердження через зовнішню позитивну оцінку оточуючих;

– професійні мотиви: у загальному вигляді виступають як бажання вчити та виховувати дітей, спрямованість на учнів;

– мотиви особистісної самореалізації: пов'язані з потребою в самоактуалізації [6, 42].

У науково-методичній літературі розрізняють поняття «мотив» та «мотивація», визначаючи мотив як бажаний цільовий стан у межах відношення «індивід-середовище», а мотивацію як те, що пояснює цілеспрямованість дії. Мотивація пояснює цілеспрямованість дії, організованість та стійкість цілісної діяльності, спрямованої на досягнення певної мети. На відміну від мотивації, мотив це те, що належить самому суб'єкту поведінки, є його стійкою особистісною властивістю, що із «середини» спонукає до здійснення певних дій.

У працях П.К. Анохіна, А.М. Леонтєва, Б.Ф. Ломова подається психологічний аналіз структури діяльності як динамічної системи дій, що формується та реорганізується під управлінським впливом складної взаємодії образу результату з мотиваційним компонентом діяльності. Будь-яка діяльність – це система дій, що відповідають певному мотиву. Кожна окрема дія спрямована на досягнення чітко усвідомлюваного проміжного результату, тобто мети. Якщо мотив відповідає на питання, заради чого здійснюється діяльність, то мета відповідає на питання, що буде отримано в ході виконання кожної дії.

Мотив спонукає діяльність, а мета спрямовує її. Процес постановки мети, тобто становлення та реалізації мотивів у меті, не здійснюється автоматично. Це творчий процес, що залежить від умінь, знань та здібностей людини, індивідуальних та особистісних особливостей, об'єктивних умов здійснення діяльності.

Потреба є одним з мотиваційних утворень. Потреби особистості, спрямовані на певну мету, розглядаються у психолого-педагогічних дослідженнях. Суть потреби проявляється в інтересі як індивідуальній формі цієї потреби. Пізнавальний інтерес визначається як провідний мотив навчальної діяльності.

Під час професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов пізнавальний інтерес до застосування ІТ у професійній діяльності, проходячи стадії цікавості та стійкого пізнавального інтересу, концентруються навколо:

- 1) потреби в пізнанні об'єктів та явищ мінливого інформаційного середовища;
- 2) потреби у співвіднесенні особливостей глобального інформаційного простору та сутності інформаційних взаємодій у ньому;
- 3) потреби в осмисленні власного рівня розвитку інформаційної культури, ступеня ефективності власної педагогічної діяльності в умовах інформатизації освіти;
- 4) потреби в осмисленні власного досвіду, формування власної позиції по відношенню до тих чи інших аспектів освіти в умовах інформатизації;
- 5) потреби використовувати знання у галузі ІТ щодо їх застосування як у власній практичній діяльності, так і в навчальній діяльності учнів.

Таким чином, спрямованість вчителя, орієнтованого на використання ІТ у професійно-педагогічній діяльності, визначає систему базових відношень учителя до світу та самого себе, є основою саморозвитку та професіоналізму, формує мотивацію до діяльного застосування ІТ у навчальному процесі. Для оцінки ступеня наповненості, змістовності, активності мотиваційного компонента визначеної нами моделі готовності вчителя іноземних мов до застосування ІТ у професійній діяльності виділено два показники:

- пізнавальний інтерес до ІТ, шляхів та способів інтенсифікації навчання іноземної мови за допомогою ІТ;
- особистісно значимий смисл застосування ІТ для удосконалення власного педагогічного та мовного професіоналізму.

Рівень мотивації безпосередньо пов'язаний зі змістовим компонентом готовності вчителя іноземних мов до застосування ІТ у професійній діяльності. Ця складова частина є наслідком пізнавальної діяльності і характеризується обсягом знань (глибина, системність, стійкість), стилем мислення і, в цілому, є орієнтиром діяльності. Зміст інтелектуальної сфери відкриває для вчителя вільний та варіативний вибір нових знань, нових цілей, цінностей та особистісних смислів.

Рівень інформованості вчителя про шляхи та способи застосування ІТ в освітньому процесі характеризується обсягом знань у цій галузі. Знання збагачує власне бачення проблематики в галузі сучасних освітніх технологій, ІТ, виступає необхідною умовою постановки та вирішення професійних проблем щодо застосування ІТ у навчальному процесі. Професійні знання вчителя, орієнтовані на застосування ІТ у педагогічній діяльності, можна представити у вигляді відомостей про методологічні основи інформації, сутність інформатизації суспільства, особливості інформатизації навчального процесу, багатоманітність інформаційних технологій, специфіку їх застосування в залежності від тих педагогічних завдань, що підлягають вирішенню. Ці знання є основою для орієнтації особистості у варіативному використанні ІТ у професійній діяльності.

На думку О.А. Абдуліної, глибоко та свідомо засвоєні знання про інформаційні освітні технології та особливості їх застосування у професійній діяльності складають не лише фонд теоретичних знань

майбутніх учителів, але й стають органічною частиною їхнього педагогічного мислення, основою для формування педагогічних умінь і навичок [7, 132]. Наповнення мотиваційного та змістового компонентів визначає стратегію професійної поведінки вчителя, орієнтованого на застосування ІТ у професійній діяльності. Операційний компонент, що базується на комплексі психолого-педагогічних вмінь та навичок, характеризує реалізацію цієї стратегії.

Вміння передбачають свідоме оволодіння діяльністю. Правильно сформовані вміння базуються на знанні способу дії. Дослідження психологів вказують на відповідність структури діяльності вчителя структурі його особистості. Н.В. Кузьміна виділяє 5 інваріантних компонентів у структурі педагогічної діяльності. У структурі особистості педагога їм відповідають 5 груп професійних умінь: гностичні, проєктувальні, конструктивні, організаційні та комунікативні. Охарактеризуємо їх з позицій застосування ІТ у професійній діяльності.

Гностичні вміння виражаються у вмінні оцінювати готовність до педагогічної діяльності в умовах використання ІТ; співвідносити свою оцінку використання навчальних програм з оцінкою учнів; аналізувати проведений в умовах застосування ІТ урок іноземної мови; оцінювати інтерес окремих груп учнів до роботи з ІТ під час вивчення іноземної мови залежно від видів завдань, рівня їхньої складності; перебудовуватися в роботі, виходячи з об'єктивних вимог.

Проєктувальні вміння – це вміння розробляти програмні дидактичні матеріали, конспекти різного роду видів навчально-пізнавальної діяльності школярів із введенням ІТ у систему діяльності «вчитель-підручник-комп'ютер-учень», враховувати індивідуальні особливості учнів у навчанні з використанням ІТ; аналізувати зміст всього курсу, теми, окремого уроку для складання сценаріїв навчальних програм тощо.

Конструктивні (управлінські) вміння передбачають вмілу підготовку змісту, планування та розробку методики проведення занять та контролю знань у конкретних умовах навчання з використанням ІТ.

Організаційні вміння виражаються у здатності управляти навчально-пізнавальною діяльністю учнів в умовах застосування ІТ, здійснювати організацію індивідуальної, групової, колективної діяльності під час використання ІТ у різних видах навчальної діяльності.

Комунікативні вміння виражаються у вмінні встановлювати педагогічно доцільні відносини з учнями в умовах застосування ІТ, аналізувати ступінь доступності для учнів формулювання завдань у навчальних програмах, електронних підручниках тощо; оцінювати інтерес учнів до роботи з ІТ з метою встановлення найсприятливіших взаємовідносин. Таким чином, основним показником операційного компонента готовності вчителя до застосування ІТ у професійній діяльності є рівень сформованості системи вмінь – гностичних, проєктувальних, конструктивних, організаційних та комунікативних.

Отже, проаналізувавши різні підходи до визначення поняття психологічної готовності, можна виділити такі основні аспекти:

1. Готовність визначають як умову успішного виконання діяльності, як вибірку активності, що налаштовує організм на майбутню діяльність.
2. Готовність – активний стан особистості, що забезпечує її самореалізацію у підготовці та вирішенні певних завдань на основі власного досвіду.
3. Готовність – передумова та регулятор діяльності.
4. Готовність можна розуміти через призму якостей та властивостей особистості як цілісну систему цих властивостей, інтегральну якість особистості.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – Київ – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
2. Благов М.Б. Формирование готовности студентов к использованию информационных технологий в педагогической деятельности: дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – Саратов, 2004. – 152 с.
3. Сластенин В.А. Актуальные проблемы подготовки педагогических кадров / Современные проблемы методики преподавания литературы. – Куйбышев, 1974. – С. 79 – 93.
4. Кузьмина Н.В. Одарённость педагогов как фактор развития способностей учащихся / Проблемы способностей в советской психологии. – М., 1984. – С. 101 – 106.
5. Диканская Н.Н. Формирование студентов педагогического факультета к использованию новых информационных технологий в профессиональной деятельности: дис. канд. пед. наук. – Ставрополь, 2000. – 178 с.
6. Захарова Л.Н. Психологическая подготовка педагога. – Нижний Новгород, 1993. – 124 с.
7. Абдулина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: Учебное пособие. – М.: Просвещение, 1984. – 240 с.

Аннотація: В статті розглядається формування професійної підготовки майбутніх учителів к використанню інформаційних технологій навчання на уроках іноземних мов.

Ключові слова: готовність, діяльність, інформаційна компетентність.

Summary: The article deals with the problem of formation of professional readiness of the future teachers while using training information technologies during the foreign language classes.

Key words: professional readiness, activity, information competence.

Надійшла до редколегії 13.10.2011 р.